

TƏHSİLİN İNKİŞAFI ÜZRƏ MİLLİ STRATEGİYALARDA ELEKTRON QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN ROLU

Bu gün bir çox ölkələrdə qiymətləndirmə yalnız biliklərin ölçülmə vasitəsi kimi deyil, həm də təhsil siyasətinin və insan kapitalının inkişafının mühüm elementi kimi nəzərdən keçirilir. Getdikcə beynəlxalq tədqiqatlar göstərir ki, keyfiyyətli qiymətləndirmə sistemləri dövlətlərə təhsil, məşğulluq və kadr hazırlığı sahələrində daha əsaslandırılmış qərarlar qəbul etməyə imkan yaradır.

Azərbaycanın təcrübəsi bu yanaşmanı təsdiqləyir. 1992-ci ildə Tələbə Qəbulu üzrə Dövlət Komissiyası yaradılmış, sonradan bu qurum Dövlət İmtahan Mərkəzinə çevrilmişdir. Bu, ayrı-ayrı ali təhsil müəssisələri tərəfindən keçirilən subyektiv qəbul imtahanlarından şəffaflıq, obyektivlik və bərabər imkanlar prinsiplərinə əsaslanan mərkəzləşdirilmiş sistemə keçidi təmin etmişdir. Bu gün Dövlət İmtahan Mərkəzinin fəaliyyəti yalnız universitetlərə qəbul prosesini deyil, həmçinin dövlət qulluğuna seçim, rəhbər kadrların hazırlanması proqramları və ölkənin insan potensialının inkişafı ilə bağlı digər istiqamətləri də əhatə edir.

Fəaliyyət illəri ərzində kompleks qiymətləndirmə infrastrukturunu formalaşdırılmışdır: test bankları, yazılı işlərin elektron qiymətləndirilməsi sistemləri, imtahanlarda iştirakçıların avtomatlaşdırılmış qaydada yerləşdirilməsi mexanizmləri və vətəndaşlar üçün rəqəmsal xidmətlər yaradılmışdır. Bu alətlər prosedurların ədalətli həyata keçirilməsinə və cəmiyyətin nəticələrə olan etimadının təmin edilməsinə kömək edir.

Mənim fikrimcə, əsas məsələ texnologiyaların nə dərəcədə müasir olması deyil. Vacib olan onların cəmiyyətə insanların qabiliyyətlərini üzə çıxarmağa və təhsil, eləcə də peşə fəaliyyətində bərabər imkanlara çıxışı təmin etməyə nə dərəcədə yardım etməsidir. Buna görə də qiymətləndirmə dövlətin inkişafının strateji institutu kimi nəzərdən keçirilməlidir.

ELEKTRON QIYMƏTLƏNDİRMƏ TEXNOLOGİYALARININ İNKİŞAFINDA MÜASİR TENDENSİYALAR

Bu gün dünya miqyasında aparılan müzakirələr artıq imtahanların kağız formatından rəqəmsal formata keçirilməsi ilə məhdudlaşmır. Əsas tendensiya imtahanların təşkili və keçirilməsi, məlumatların təhlili, təhlükəsizlik, əlçatanlıq və süni intellekt elementlərini özündə birləşdirən kompleks qiymətləndirmə ekosistemlərinin yaradılmasından ibarətdir.

Azərbaycan da bu proseslərin fəal iştirakçılarından biridir. Təhsil sistemində rəqəmsal jurnalların, onlayn platformaların və elektron xidmətlərin tətbiq dairəsi davamlı olaraq genişlənir. Təhsilalanların rəqəmsal savadlılıq səviyyəsi yüksəlir. Bu şəraitdə Dövlət İmtahan Mərkəzi iri həcmli milli imtahanların rəqəmsal platformalarda keçirilməsi imkanlarını araşdırır və belə bir keçid üçün regional infrastrukturun hazırlıq səviyyəsini qiymətləndirir.

Bununla yanaşı, təcrübəmiz göstərir ki, rəqəmsallaşma özlüyündə keyfiyyətin təminatı demək deyil. İstənilən texnoloji həll etibarlılığı, nəticələrin müqayisəolunurluğunu və cəmiyyətin həmin nəticələrə olan etimadını təmin etməlidir.

Məhz buna görə də biz texnologiyaları məqsəd deyil, daha səmərəli, etibarlı və ədalətli qiymətləndirmə sisteminin formalaşdırılmasına xidmət edən bir vasitə kimi nəzərdən keçiririk.

RƏQƏMSALLAŞMA ŞƏRAİTİNDƏ İMTAHAN TƏHLÜKƏSİZLİYİNİN TƏMİN EDİLMƏSİNİN TƏKMİLLƏŞDİRİLMƏSİ

Dünyada imtahan təhlükəsizliyi ilə bağlı yanaşmalar tədricən dəyişir. Əvvəllər əsas diqqət imtahan materiallarının qorunmasına yönəlirdisə, bu gün prioritet məsələ bütövlükdə qiymətləndirmə sisteminə olan ictimai etimadın təmin edilməsi hesab olunur.

Dövlət İmtahan Mərkəzində təhlükəsizlik tədbirləri qiymətləndirmə prosesinin bütün mərhələlərini əhatə edir. Bu proses test bankının formalaşdırılması və imtahan materiallarının qapalı şəraitdə hazırlanmasından başlayaraq, imtahanların təşkili, nəticələrin emalı və yazı işlərinin yoxlanılması mərhələlərində davam edir.

Bu kontekstdə yazılı cavabların elektron qiymətləndirilməsi sistemi xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bütün işlər kodlaşdırılır və anonimlik saxlanılmaqla yoxlanılır. Hər bir iş bir neçə ekspert tərəfindən qiymətləndirilir, qiymətləndirmənin vahid standartlara uyğunluğunu təmin etmək məqsədilə kalibrəmə mexanizmlərindən və davamlı keyfiyyətə nəzarət prosedurlarından istifadə olunur. İllər ərzində bu sistem vasitəsilə təxminən 45 milyon yazılı cavab qiymətləndirilmişdir. Prosesə xüsusi hazırlıq keçmiş 2000-ə yaxın ekspert cəlb olunur.

Rəqəmsal transformasiya əlavə risklər yaratmaqla yanaşı, nəzarət və monitoring üçün yeni imkanlar da təqdim edir. Mənim fikrimcə, əsas vəzifə imtahanları sadəcə rəqəmsal formata keçirmək deyil, onların ədalətliliyini, obyektivliyini və əldə olunan nəticələrə ictimai etimadı qoruyub saxlamaqdır.

Məhz bu baxımdan təhlükəsizlik qiymətləndirmə sisteminin texniki komponenti deyil, onun legitimliyini və dayanıqlılığını təmin edən fundamental institusional element kimi qiymətləndirilməlidir.

TEXNOLOJİ HƏLLƏR VASİTƏSİLƏ ƏLÇATANLIĞIN TƏMİN EDİLMƏSİ

Bu gün dünyada əlçatanlıq məsələsi getdikcə daha çox universal dizayn (Universal Design) konsepsiyası çərçivəsində nəzərdən keçirilir. Bu yanaşma sistemlərin layihələndirmə mərhələsindən etibarən mümkün qədər geniş istifadəçi auditoriyası üçün rahat, əlverişli və inklüziv şəkildə qurulmasını nəzərdə tutur.

Azərbaycanda dövlət xidmətlərinin rəqəmsallaşdırılması dövlət siyasətinin əsas prioritet istiqamətlərindən biridir. Dövlət İmtahan Mərkəzi də bu prosesdə fəal iştirak edir. Elektron xidmətlər vasitəsilə vətəndaşlar imtahanlarda iştirak üçün qeydiyyatdan keçə, nəticələrini əldə edə, müxtəlif müraciətlər təqdim edə və digər rəqəmsal xidmətlərdən yararlanma bilirlər. Vətəndaşlara operativ dəstəyin göstərilməsi məqsədilə süni intellekt texnologiyaları əsasında fəaliyyət göstərən çat-bot da istifadəyə verilmişdir.

Bununla yanaşı, Dövlət İmtahan Mərkəzi ölkənin iri həcmli təhsil məlumat bazalarını idarə edir və digər dövlət informasiya sistemləri ilə inteqrasiyanı təmin edir. Bu inteqrasiya vətəndaşların təhsil müəssisələri və dövlət qurumları ilə qarşılıqlı əlaqəsini əhəmiyyətli dərəcədə sadələşdirir və xidmətlərin operativliyini artırır.

Xüsusilə qeyd etmək istərdim ki, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin müvafiq Fərmanı ilə 2025-ci ildə Azərbaycan Respublikasının Rəqəmsal İnkişaf Konsepsiyası təsdiq edilmişdir. Həmin konsepsiyaya uyğun olaraq Dövlət İmtahan Mərkəzi də öz fəaliyyətinin, təqdim etdiyi xidmətlərin və keçirdiyi imtahanların rəqəmsallaşdırılması istiqamətində ardıcıl və məqsədyönlü tədbirlər həyata keçirir.

Biz hesab edirik ki, texnologiyalar insanların imkanlarını genişləndirməli, yeni maneələr yaratmamalıdır. Buna görə də əlçatanlıq yalnız texniki məsələ deyil, eyni zamanda bərabər imkanların təmin olunması və sosial ədalətin təşviqi baxımından mühüm strateji prinsipdir.

ELEKTRON QIYMƏTLƏNDİRMƏNİN GENİŞMIQYASLI TƏTBİQİ ÜZRƏ QABAQCIL TƏCRÜBƏ

Bir çox ölkələrdə qiymətləndirmə sahəsində innovativ yanaşmalar ilkin olaraq uğurlu pilot layihələr vasitəsilə sınaqdan keçirilir. Lakin əsas çağırış bu pilot təşəbbüslərin dayanıqlı və genişmiqyaslı milli qiymətləndirmə sisteminə çevrilməsinin təmin edilməsidir.

Dövlət İmtahan Mərkəzi hər il ölkənin təhsil və peşə inkişafı trayektoriyalarına birbaşa təsir göstərən çoxsaylı yüksək əhəmiyyətli imtahanlar təşkil edir. Hər il təxminən 700 min nəfər Mərkəzin həyata keçirdiyi 45 müxtəlif növ qiymətləndirmə və imtahan prosesində iştirak edir. Məhz buna görə də genişmiqyaslı rəqəmsal qiymətləndirmə formatlarına keçid zamanı etibarlılıq, infrastrukturun dayanıqlılığı, informasiya təhlükəsizliyi və insan resurslarının hazırlıq səviyyəsi əsas prioritet istiqamətlər kimi nəzərdən keçirilir.

Hazırda infrastruktur imkanlarının qiymətləndirilməsi üzrə tədqiqatlar aparılır, həmçinin beynəlxalq tərəfdaşlarla əməkdaşlıq çərçivəsində müxtəlif texnoloji həllər öyrənilir və təhlil edilir. Bu fəaliyyətlər gələcək transformasiya prosesinin elmi əsaslara söykənən və risklərin effektiv idarə olunmasına imkan verən model üzrə həyata keçirilməsinə xidmət edir.

Təcrübəmiz göstərir ki, texnoloji həllərin tətbiqi nisbətən qısa müddətdə reallaşdırıla bilər. Lakin yeni qiymətləndirmə sistemində ictimai etimadın formalaşdırılması daha mürəkkəb və uzunmüddətli prosesdir. Buna görə də rəqəmsal transformasiya mərhələli şəkildə həyata keçirilməli, hər bir dəyişiklik əvvəlcədən planlaşdırılmalı və peşəkar şəkildə idarə olunmalıdır.

Bu baxımdan uğurlu rəqəmsal transformasiyanın əsas göstəricisi yalnız texnologiyanın tətbiqi deyil, həm də sistemin etibarlılığına, ədalətliliyinə və nəticələrinin obyektivliyinə dair ictimai inamın qorunub saxlanmasıdır.

MÜASİR QIYMƏTLƏNDİRMƏ SİSTEMLƏRİNDƏ SÜNİ İNTELLEKTİN TƏTBİQİ

Dünyada süni intellekt texnologiyaları sürətlə eksperimental mərhələdən tətbiq mərhələsinə keçməkdədir. Bu gün müzakirələrin mərkəzində artıq süni intellektin qiymətləndirmə proseslərində istifadə olunmasının mümkünlüyü deyil, onun hansı prinsiplər əsasında və necə məsuliyyətli şəkildə tətbiq edilməsinin təmin olunması məsələsi dayanır.

Dövlət İmtahan Mərkəzi hazırda yazılı işlərin elektron qiymətləndirilməsi üzrə inkişaf etmiş infrastruktur və uzunmüddətli təcrübəyə malikdir. Bu baza üzərində süni intellekt texnologiyalarının tətbiqinin müxtəlif istiqamətləri araşdırılır. Belə istiqamətlərdən biri hibrid qiymətləndirmə modelidir. Həmin model çərçivəsində yazılı iş eyni vaxtda həm ekspert, həm də süni intellekt sistemi tərəfindən qiymətləndirilir. Qiymətləndirmə nəticələri üst-üstə düşdükdə yekun nəticə qəbul edilir, fərqlilik yarandığı hallarda isə əlavə ekspert yoxlaması həyata keçirilir.

Bununla yanaşı, qiymətləndirmə tapşırıqlarının avtomatlaşdırılmış şəkildə hazırlanması, eləcə də rəqəmsal imtahanların təhlükəsizliyinin təmin edilməsində süni intellekt texnologiyalarının tətbiqi imkanları da öyrənilir və qiymətləndirilir.

Lakin istənilən innovativ yanaşmanın tətbiqi zamanı şəffaflyq, ədalətlilik, hesabatlılyq və etik məsuliyyət prinsiplərinin qorunması zəruri hesab olunur. Süni intellekt qərarların qəbul edilməsi prosesinə dəstək verə bilər, lakin həmin qərarlara görə məsuliyyət insanın üzərində qalmalıdır.

Bu baxımdan süni intellekt qiymətləndirmə sistemində insan ekspertizasını əvəz edən deyil, onu tamamlayan və qərar qəbul etmə prosesinin səmərəliliyini artıran vasitə kimi nəzərdən keçirilməlidir. Onun uğurlu tətbiqi yalnız texnoloji imkanlardan deyil, həm də etibarlı idarəetmə mexanizmlərinin, hüquqi çərçivənin və ictimai etimadın formalaşdırılmasından asılıdır.